

PRVA SVETOVNA VOJNA

EVROPA IN SVET NA PREHODU IZ 19. V 20. STOLETJE - VZROKI, KI SO PRIPELJALI DO IZBRUHA PRVE SVETOVNE VOJNE

TEKMOVANJE MED EVROPSKIMI NARODI JE SPODBUDIL INDUSTRIJSKI RAZVOJ

Poglejmo najprej, kako je svet na prelomu stoletja videl nek sodobnik: "Države so postajale vse bolj podobne podjetjem, ki ena drugim spodkopavajo tla pod nogami, prevzemajo kupce in naročila ter, zaradi lastnih koristi, na vsak način poskušajo izrinuti druga drugo. Zdelo se je, da bo ves svet postal ena velika veleblagovnica."

No, kako se je vse skupaj začelo? Lahko bi rekli, da kakšnih sedemdeset let pred atentatom v Sarajevu, ko se je začela popolna prenova industrijske proizvodnje, imenovana tudi druga industrijska revolucija. Parni stroj je počasi šel med staro šaro (razen na železnici), ker so ga zamenjali bencinski, dizelski in električni motorji. Povsod po Evropi se je neverjetno hitro širila mreža železniškega prometa, cest, telefonskih, telegrafskih in električnih drogov. Ob progah so rasla industrijska središča, ki so proizvajala jeklo, na stotine različnih kemikalij, stroje, orodje. Začela se je množična proizvodnja vsega, od igle do lokomotive in, na žalost, tudi orožja. Ljudstvo je bilo veselo, ker je imelo delo, bankirji in industrialci so z žarečimi očmi vsakodnevno šteli ogromne dobičke, kronane glave pa so zadovoljno zviška gledale na svoje podanike. Toda, vsakega veselja je enkrat konec.

Tovarne, lokomotive, avtomobili, tramvaji, termoelektrarne, moderne mestne četrti in vsa druga čuda sodobne industrijske družbe so goltali grozljive količine premoga, nafte, železa, bakra, aluminija in vse druge surovine. Zaradi gospodarskih kriz, ki so se v tem času pojavile večkrat, so nekatere državeugotavljale, da jim bo surovin začelo primanjkovati, druge pa je skrbelo, da jim bodo tiste prve poskušale odvzeti zaloge surovin. In kje so se nahajale te surovine? Jasno, ne v Evropi, ki jo je več kot dva tisoč let staro rudarjenje že izčrpalo, pač pa v kolonijah. Ja, v daljnih deželah Afrike, Azije, Južne Amerike, Avstralije. Kolonije so bile takrat ključnega pomena za evropsko (in vsako drugo) gospodarstvo. Nemčija, Italija in Avstro-Ogrska so posedovale zelo malo kolonij. Na drugi strani pa sta jih imeli Velika Britanija in Francija več kot dovolj. Ko je nadobudni nemški cesar Wilhelm II. izjavil, da si tudi Nemčija zasluži "svoj prostor pod soncem", so vsi dobro vedeli, na kaj je mislil. In, priprave na vojno so se lahko začele...

PREBERI, KAJ SE JE DOGAJALO NA PODROČJU INDUSTRIJSKEGA RAZVOJA IN KAKO SO RAZMIŠLJALI POLITIKI TER GOSPODARSTVENIKI GOSPODARSKO NAJBOLJ RAZVITIH DRŽAV SVETA.

Kaj se dogaja v Evropi na področju gospodarskega razvoja?

Zakaj postajajo kolonije vedno bolj pomembne?

Zakaj in v kakšnem smislu države vedno bolj tekmujejo med sabo?

Prehod iz 19. v 20. stoletje, ki ga v zgodovini imenujemo prelom stoletja, sodi med najbolj zanimiva obdobja človeštva.

Že tedaj se je zgodilo skoraj vse tisto, kar je značilno za 20. stoletje: vsestranski napredek, zlasti nesluten razvoj znanosti in tehnike, razcvet umetnosti, oblikovanje političnih strank in ideologij.

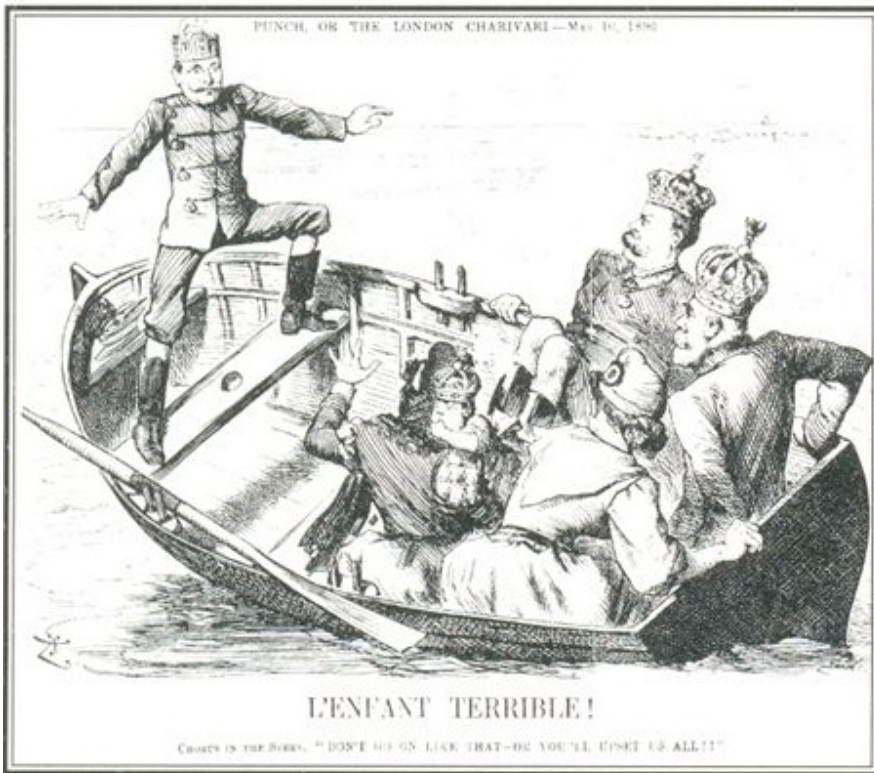
V začetku 20. stoletja je bila Evropa v gospodarskem in političnem smislu središče sveta, njena vodilna vloga se je prav tedaj začela zmanjševati.

ZDA že resno ogrožajo prevlado Velike Britanije na gospodarskem področju, v Aziji raste nova bodoča velesila, to je Japonska.

Najpomembnejši izumi konec 19. in v začetku 20. stoletja

1876	motor z notranjim zgorevanjem	Nikolaus Otto
1876	telefon	Graham Bell
1878	elektromotor	Werner Siemens
1878	fonograf (predhodnik gramofona)	Thomas Alva Edison
1879	žarnica z ogleno nitko	Thomas Alva Edison
1885	štiritaktni bencinski motor	Karl Benz
1885	motor na bencinski pogon	Gottlieb Daimler
1892	trifazni elektromotor	Nikola Tesla
1892	dizelski motor	Rudolf Diesel
1896	radiotelegraf	Guglielmo Marconi
1903	letalo	Wilbur in Orville Wright
1895	filmska kamera	Louis in Auguste Lumière

VZPON NEMČIJE

L'enfant terrible - **GROZNI DEČEK**

Karikatura iz leta 1910 prikazuje nemškega cesarja Viljema II., ko ziblje evropski čoln s predstavniki vodilnih evropskih držav.

Spremembe v medsebojnih odnosih evropskih držav je povzročila tudi ustanovitev dveh novih velikih držav.

Za kateri državi gre?

Od Dunajskega kongresa leta 1815 dalje ni bilo vojn, v katerih bi se med sabo vojskovale več kot dve svetovne velesile.

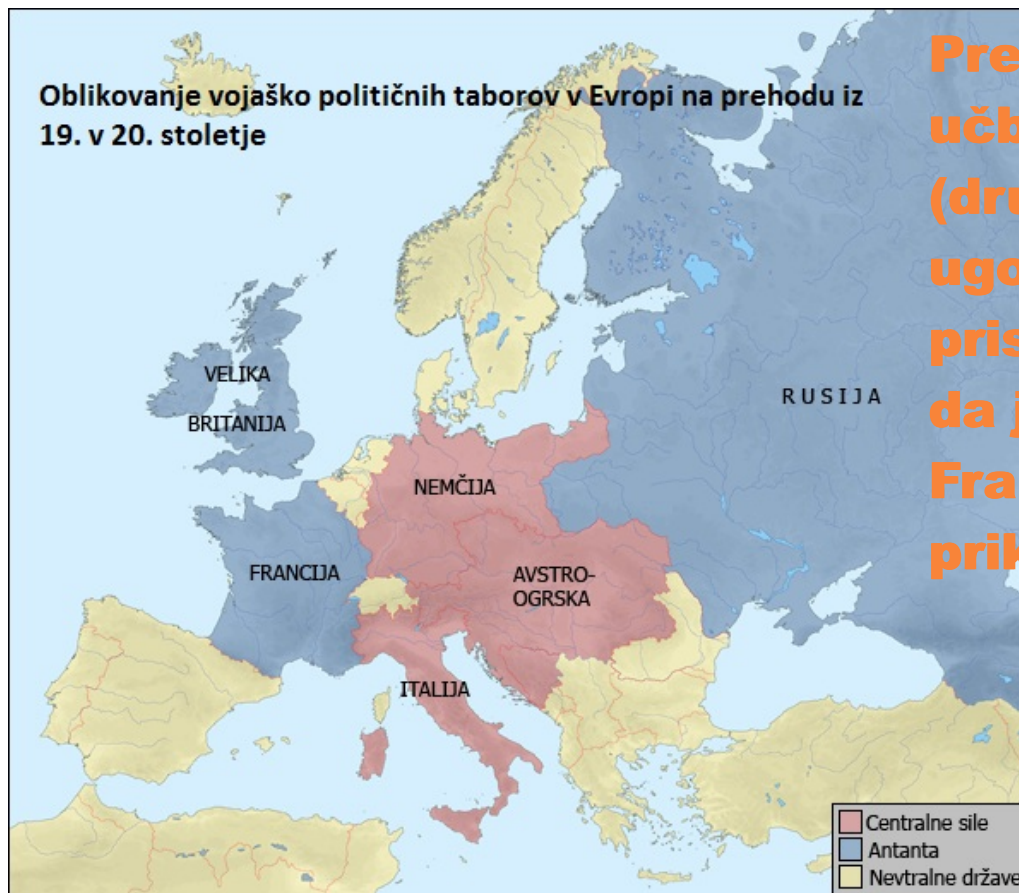
Izjema je Krimska vojna 1854-1856 med Rusijo na eni ter Francijo in Veliko Britanijo na drugi strani.

Po letu 1871 so bile vojne v Evropi samo na Balkanskem polotoku.

OBLIKOVANJE POLITIČNIH ZVEZ

Države, ki so imele podobne interese so se začele povezovati v politične zveze.

Države so si tako zagotovile vojaško pomoč in vzajemno oz. skupno obramb v primeru vojaškega napada tretje države.

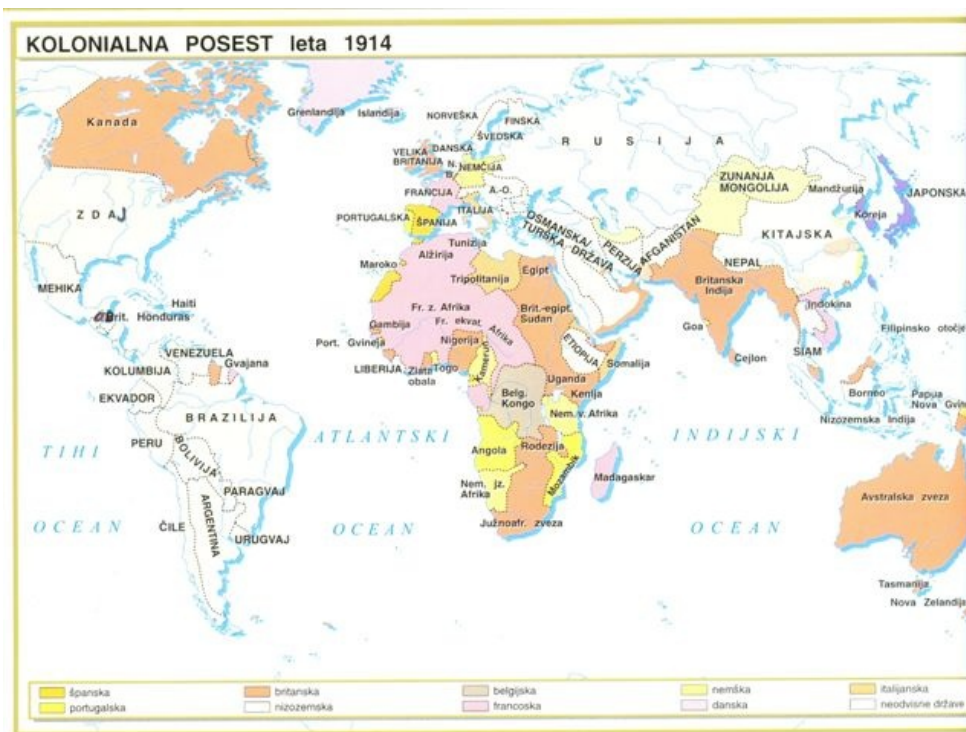
Preberi besedilo v učbeniku na str. 8 (drugi odstavek) in ugotovi, kaj je prisililo Veliko Britanijo, da je sklenila zvezo s Francijo, ki se ji kasneje priključi še Rusija.

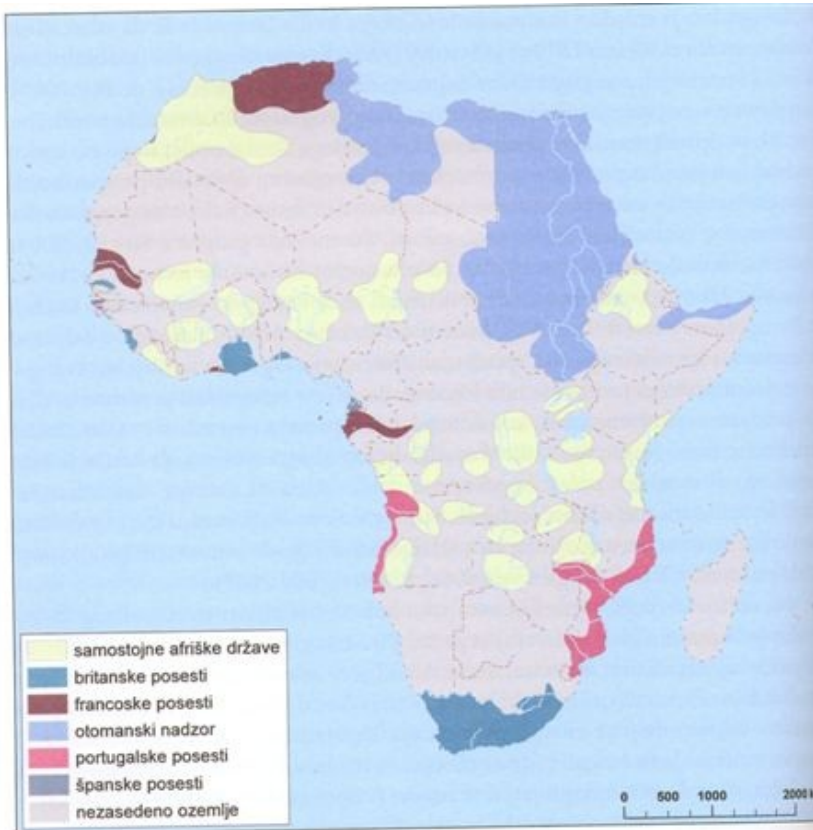
BOJ ZA KOLONIALNO POSEST

Zakaj imajo Nemčija, Italija in Avstro-Ogrska bistveno manj kolonij kot Velika Britanija in Francija?

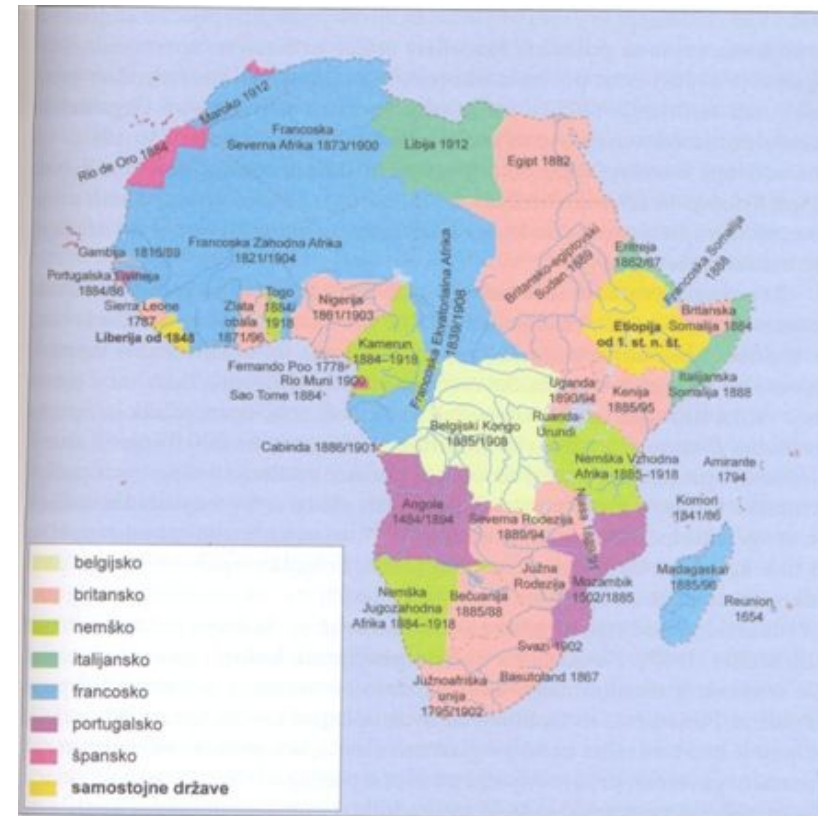
Kaj spodbuja boj za kolonije?

Kolonilana delitev AFRIKE

Slika 26: Posesti v Afriki leta 1880

Slika 27: Kolonialna območja evropskih držav v Afriki leta 1914

Kako bi razložil "pozno" delitev Afrike med imperialistične države?

Neenakomerna razdelitev kolonij

V drugi polovici 19. stoletja in v začetku 20. stoletja so si evropske države razdelile skoraj vso Afriko in večji del Azije ter osvojena ozemlja organizirali v svoje kolonije. Boj za kolonije je spodbudila industrializacija. Kolonije so bile za matične države vir poceni surovin za potrebe industrije, po drugi strani pa tržišče za končne proizvode. Z razdelitvijo kolonij sta nastala dva tabora: prvi tabor so predstavljale države, ki so bile s to razdelitvijo kolonij zadovoljne (Velika Britanija, Francija ...), drugi tabor pa nove imperialistične države, ki so imele premalo kolonij glede na svojo industrijsko razvitost in so želele novo razdelitev ozemelj (Nemčija, Avstro-ogrska, Italija).

KREPITEV NACIONALNIH NASPROTIJ IN NACIONALIZMA

Zaradi političnih nasprotovanj med državami in boja zatiranih narodov (za smostojnost, politične pravice) se v Evropi krepijo NACIONALNA NASPROTJA. Posebej močna so na Balkanu (Srbi, Bolgari, Romuni, Makedonci, Grki), pa tudi Francozi niso preboleli izgube Alzacije in Lorene na račun Nemčije.

NACIONALIZEM - prepričanje o večvrednosti svojega naroda in prizadevanje za njegovo korist, negled na pravice drugih narodov.

Kaj se bo zgodilo v primeru, ko imata dva naroda enake cilje?

OBOROŽEVALNA TEKMA

Nemčija je pospešila izdelavo orožja (tovarna Krupp v Essnu).

Zaradi naraščajočega nacionalizma so narodi podpirali oboroževalno tekmo, katere glavni namen je bil, da njihova država doseže prednost pred ostalimi državami in doseže cilje, ki so jih zastavili politiki. Ob koncu 19. stoletja je imela Nemčija najboljšo vojsko na svetu. Vojska je temeljila na vojaškem vpisu (naborništvu) vseh mladih, za orožje sposobnih mož. Namen je bil izuriti, povečati in okrepiti vojsko že v času miru, da bi lahko v primeru vojne čim hitreje mobilizirali čim večje število vojakov in bi v primeru izgub imeli čim več rezerv. Mnoge evropske države so sledile nemškemu zgledu.

Britanija želi učvrstiti absolutno prevlado na morju: bojna ladja HMS Dreadnought - nov mejnik v proizvodnji vojnega ladjevja.

Med velesilami je bila Velika Britanija edina, ki je oboroževalna tekma ni zanimala. Ta otoška država se je zanašala na svojo mornarico, ki je bila tedaj daleč največja na svetu. Že v letu 1898 je Nemčija začela graditi mornarico, ki bi bila dovolj močna, da bi se lahko spopadla z mornarico Velike Britanije. Velika Britanija je šele tedaj na oboroževalno tekmo odgovorila z izgradnjo novega tipa vojnih ladij, imenovanega po prvi taki ladji - »Dreadnought«, ki velja za prvo bojno ladjo na svetu. Vojne ladje tega tipa so bile večje in bolj oborožene od dotlej zgrajenih ladij. Nemci so odgovorili z izgradnjo podobnih ladij, zaradi česar je Velika Britanija postala zagrizena nasprotnica Nemčije.

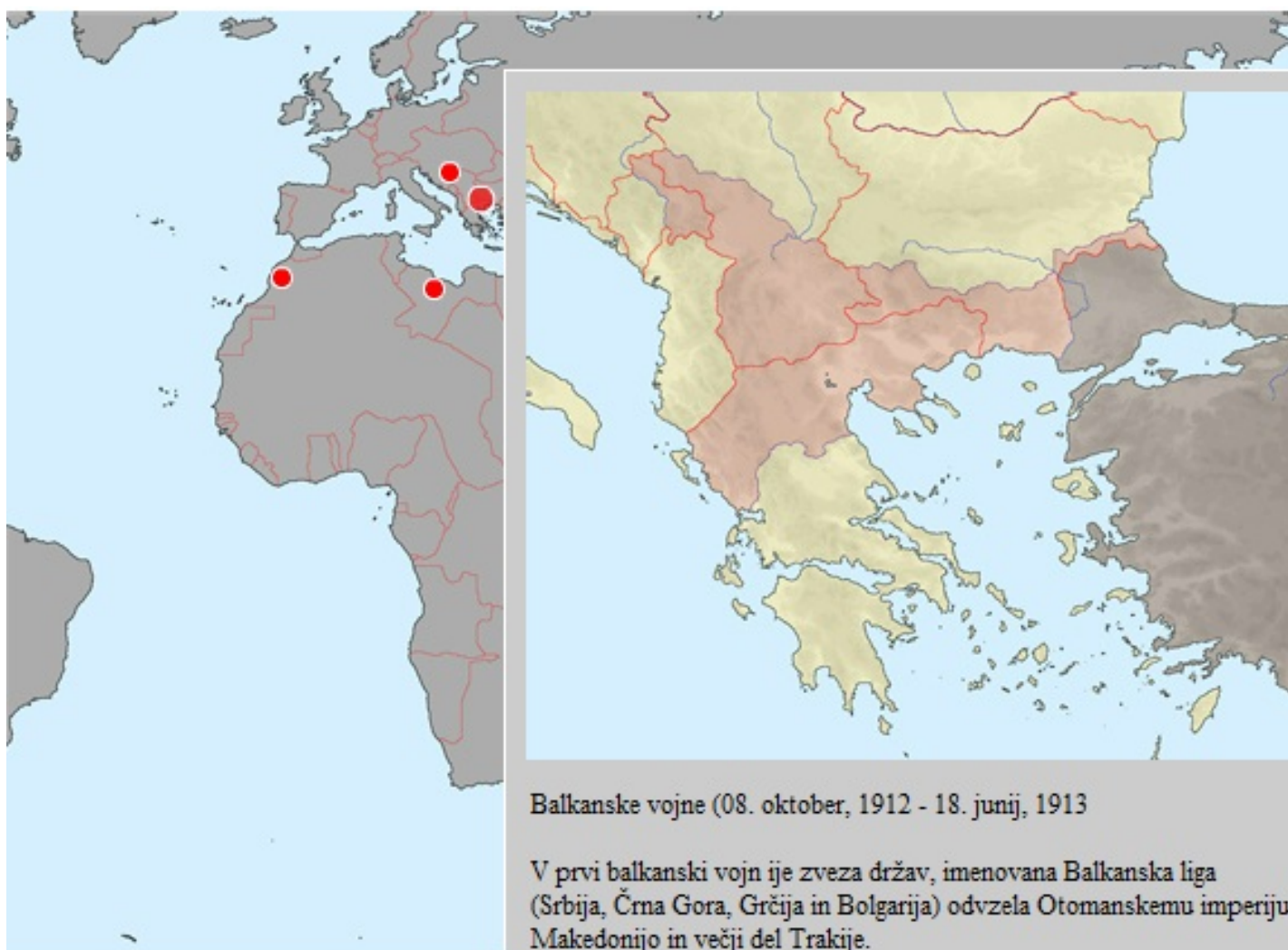
KRIZNA ŽARIŠČA - odnosi med državami so se zaostrovali tam, kjer so se križali interesi

Aneksija Bosne in Hercegovine (oktober, 1908)

S tem ko si je Avstro-ogrška priključila Bosno in Hercegovino, si je nakopala nezaupanje in sovraštvo Srbije in njene glavne zaveznice Rusije. Bosna in Hercegovina je bila tudi interesno območje Srbije, saj je tam živelo zelo veliko Srbov, poleg tega pa je bila Srbija zaradi aneksije njene sosednje države neposredno ogrožena zaradi naraščajoče moči Avstro-ogrške.

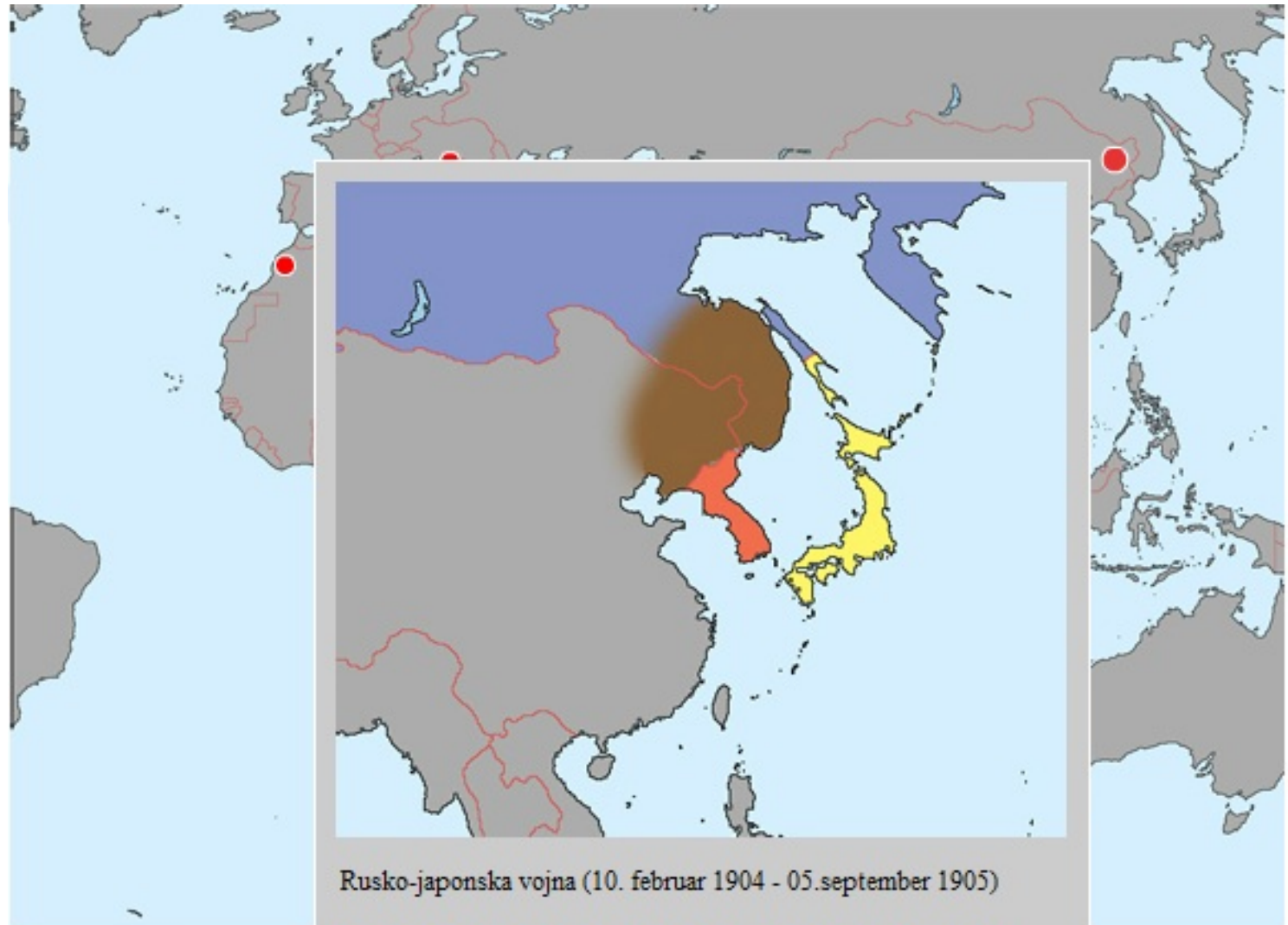
Evropske velesile so leta 1878 dovolile A-O, da je okupirala Bosno in Hercegovino ...

Balkanske vojne (08. oktober, 1912 - 18. junij, 1913)

V prvi balkanski vojni je zveza držav, imenovana Balkanska liga (Srbija, Črna Gora, Grčija in Bolgarija) odvzela Otomanskemu imperiju Makedonijo in večji del Trakije.

V drugi balkanski vojni so se spopadli nekdanji zavezniki Bolgarija na eni strani in Srbija in Grčija na drugi strani. Bolgarija je vojno izgubila in z njo velik del ozemelj, ki si jih je priborila v prvi balkanski vojni. Srbija je postala balkanska velesila, kar ni bilo skladno z interesi Avstro-ogrške.

Rusko-japonska vojna (10. februar 1904 - 05. september 1905)

Zaradi rivalstva med širjenjem ruskega in japonskega imperija se je Japonska odločila, da začne vojno, s katero bi dosegla prevlado na Korejskem polotoku, ki je bil interesno območje obeh velesil. Japonci so vojno dobili, kar je sprožilo val nemirov v Rusiji, Evropa in ZDA pa sta bili zaskrbljeni zaradi naraščajoče moči Japonske.